

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нің Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (9544) Воскресенье, июль 21, 1974 чыл

1925 чылда түзүлгөстүргөс, Өртүз 2 көз.

БҮГҮ КҮШТҮ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИНЧЕ

Бо чыл нөдөз ажил-агый амылданчыларыңа аажок берге болуп турар. Республиканың районларының хей нуруузуңа да чайгаар үнгөн-даа, тарымал-даа сизгенириниң үнүш-дүмүдү аажок чавыс. Ол болза ышкы үдө малды четгер саның чөм-биле хандыраарыңа берге байдалды тургузуп турар.

Мал ыштаглашынын бо чылын чедишикинниң эрттирери колхозтарга болгаш совхозтарга мал чени бүүдүрүннүң талазы-биле доктааттыңан планнарны кайы хире күүсеткениңден улуу-биле хамаарыңар.

Амгы үдө сизге белетээриниң ажилы бүүгү чөм-биле калбарган. Сизге шөлдөриңизкиңдиң, ану чөгуур өйүңдө суггарыл турган мураңчы ажил-агыйларда байдал эки болуп, күш-ажылды шын организастап, сизге белеткелни чедишикинниң чөрудүп турар.

Тываның нөдөз ажил-агыйның дүрмүлгө станциязында мал чени белетээр бригаданың ажил-хөрсүннү дугайын бистин чөлүңүстүңүң дүүнүгү номеринде тодаргай чугаалаан. Ында бедик шынарлыг баштайгы муң тонна мал чени сарааттаан. Бир гентар сизге шөлүңдөн ийи тоннадан хей сизгени ап турар. Станцияның сизге шөлдөринде дозоткиң чарыш калбарган. Партион болгаш ажилчыны комитети мал чени белеткел турар ишчилериниң ажилынын түңкөлини ийи үдөз үндүргөн. Мураңчыларны ажа-биле шаңдап демдегезин. Мал чениниң белеткелчилеринге турсаада Күш-ажылчы алдарың тууган станцияның төүндө көзүргөн.

Сизге негиздези Наз-Хемниң «Тилелге», «Коммунизмче орун» колхозтарда, Бин-Хем районунуң «Саян» совхозунда организастыгың гезелен. «Торгалыг» совхозтун хейжулары сизге белетээрине киркиң. Ында мураңчы хойну Кара-сөл Ховалыг 30 тонна сизгени белетээр хүлээлгени алгаш, ажада тускайлап берген шөлдү суггайып турган. Ычкангаш ол девишээрде сизгениң үңкүңү төрө, хойну ану кезип белеткел турар.

Өң-биле чөмөшүр сизге белетээриниң ажилдарында улуг чөмөшүр барын демдегээр херек. Чамдык ажил-агыйларда мураңчы чылдардаагы ышкы, чавыс үнгөн үнүш-дүмүдү багай сизгени чүгдө машина-биле кезериң болду турар. Ычкангаш Бай-Тайга, Барыш-Хемчи, Улуг-Хем районнарында июль 15-не чедир сизге белеткелни кирбээң. Ол районнарда ажил-агыйларның удуруткучулары болгаш специалистери кандаашкын дугайын хей шууган, а малга чөм белетээрини хандырап талазы-биле дозотки хемчеглерни алгаш турар. Бо чылын сизгени малгаш-тулаалыг чөм-биле чөм-биле болгаш хемчө эриктиндең, аргаарга эдиктеринден, алаактардан, буга-сумун уундан хол кадыры-биле хейну белеткел ап болур.

Наз-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозта мал чениниң белеткелчилери Бай-Свет хемниң эрик-кавалдарының сизгени машина-биле кескен, ыштар аразында аяңдарда сыйрың үңгөн төрөң сизгени хол кадыры-биле кесип наап турарлар. Ажылга шаң ыңдык практиканы болдурубас херек. Амгы үдө мал чениниң хол кадыры-биле кезип белеткелчилеринге бүүгү күштерин болгаш аргаарыңа амылгаш херек. Ажаал алышкын гезелесе чөм-биле бүүгү сизгени, харын-даа мураңчыда ажилганыңиз турган чөм-биле өң хей нуруу-зун кезери чугула. «Саян» совхозтун ыңдык бир «таарымча чөк» шөлүңдөн 160 тонна сизгени кезип белеткел. Өң-биле кады килограмм мал чени бүүрүн үчүңдө азыр умураг. Бүдүр-бүгү белеткелчилер улуг кичээлгә салаа чөм-биле. Бо ажылга бүүгү чурттагыч чөмү, шолчалчыларны кириштирер херек.

Хорайларның болгаш суурларның, үлөтүр бүүдүрүлгелериниң база албан организасталарың ажил-ишчилерин сизге негиздегени мобилизастар талазы-биле улуг харысалга Ызыл хөрүкүсүмүнүн, райкүсүмнарның мураңчыда туруп турар. Малды бичык чөм-суур-биле хандыраарга республикада тургустунган берге байдал дозотки, дүргөн хемчеглерни азырын негеп турар. Мында мал чени белеткел ажил-ишчилериниң бедик бүүдүрүчүлүг амылдарында таарымчалыг байдалды тургузарың, ол ажилга хөрсүннүң база суурларның чөмүң массалыг кириштирерин дугайында чугаа чөруп турар.

Респотбюро-стүтүн, «Сельхозтехниканың», Садыг министр-ствозунуң садыг организасталары кадырларын, айырыларны болгаш өскө-даа хөрсүннүң чурттагычлыг бүүгү чөм-биле садырларын организастаар умураг. Бирги чергениң эргемок чугула баранары-биле чөмү хандыраарын экичидер херек.

Ажил-агыйларның удуруткучулары болгаш специалистери сизге шөлдөриңиз ажил-ишчилериниң күш-ажылды бедик негиздегени организастаар хүлээлгелер. Ажил-ишчи бүүрүзү иштиниң мааның хуу-салымы дээш бедик харысалганы медресе билген турар, партия, совет болгаш ажил-агый өргөннөрү оларны дугайында хүн бүүрү сагыш салган турар умураг.

Амгы үдө мал чени белеткелчилериниң технологиязының шын иштигиздиң авыры өңөз чугула бооп турар. Сизге кургадар сүлжүлелериниң, сизге витамини белеткелчилериниң ажилгаш сиздиниңдер устаноналарның дүн-хүн чок бедик бүүдүрүчүлүг ажилдарын хандыраары, сенажты, ылаңгыла хей салкың бүүдүр-бүүрүнүң амдан чүлүктү чөруң артыртып алып сорулга-биле оларны хей-биле белеткелчилер эргемок чугула.

СЭКП обкомун, Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлели, об-профсоюзлар болгаш ВЛКСМ обкомун малга чөм белеткелчилерге халбаштыр чарыштын негиздеринде өң түңкөли ийи не-дева болгаш-на үндүрерин, тикелчи болган районга 250 рубльлик ажа шаңгалын база ажил-агыйга 100 рубльлик шаңгалын ишчилер Ызыл тунтар-биле кады тысырын карап турар. Ычкангаш районнарда болгаш ажил-агыйларга социалисттик чарыштын түңкөлини өң болгаш беш хонуктап умурагаш, тикелчилерге тысыр материалды болгаш моральдык шаңгал-маталды тодарып тургузар херек.

Мал чени белеткел турар бүүгү эвеналарга, бригадаларга партия, партия-комсомол, профсоюз бедиктерин тургузары эргемок чугула. Мал чени белеткел талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседир дээш чарышты удурут, ижилериниң болгаш техниканың бедик бүүдүрүчүлүг ажил-ишчилер талазы-биле оларны мураңчы тодаргай сорулгалары салыр херек.

Бо чылын иштиниң малың чөм-суур-биле хандыраары беш чыл планында нөдөз ажил-агый продуктуларын бүүдөр болгаш садар талазы-биле дээлгаларны күүседиринге бичык магадылалды тургузар. Ол болза Совет Тываның 30 чылының байырдалыңа төлөпиг билек болур.

АВГУСТУН УЛУУНДЕ

1974 чылда мал ажилынын продуктуларын бүүдөрүн база садырын көвүдөдери дээш. Бүгү-август социалисттик чарыштын дугайында СЭКП Төп Комитетиниң, ССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЛКСМ-тин болгаш ВЛКСМ ТК-нын доктаалына соруң киргеш, бистин Бин-Хем районда «Ызыл тараачын» совхозтун Хут сүт-бараан ферманын мал-чыштары тодаралыгы чылда алдынчы социалисттик хүлээлгелерни күүседир дээш кызыл-маккай ажылдап турар.

1974 чылда алган хүлээлгелерини миңдеги: 270 тонна сүттү бүүдөр, түрүр түс инектен 85 бызааны доруктуруп өстүрер. Бо харысалгалыг сорулгалык ботталдырыңарыңа үлгүлөп чугула бичык-вар кыдыңган. Малчылар кышык тылгалды чедишикинниң түтүн эргеткелер. Мал-дын баш сады өздүлөп

болган, өң продукттуг чөру бөдөн. Оку чартык чылдык түңкөлдери тодаргай көргүзүп турар.

Фермагы чартык чылда 136 тонна сүттү бүүдүрүп, түрүр түс инектен 68 баш бызааны алган. Социалисттик чарыштын мурунку озуртула сандыклар Мария Сүзүлөй, Галина Чыдыг-оол, Любовь Маады олар чөруп, бир саар инекке ошаптыр түс-түзүндө 1045—955—948 кг сүттү алганар.

Чайт оларлашкын — эл-бек сүттүн үңкөлини. Май айда саар инектерни чайт оларлагың үндүргөн.

Чартык чылда пландан ажы 21 тонна сүттү сагышыс.

Бо хүннерде ферма ажилынын планын күүсетеш, август айнын үлүгчө кирген.

М. ДАМБА, сүт-бараан фермазының эргемокчизи.

БӨГҮН — МЕТАЛЛУРГ ХҮНУ СОРУЛГА — БАШТАЙГЫ ЧЕДИШКИНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Бөгүн бистин чуртувустуң ажилчы чоларың. Металлург түтүн демдегелер эрттирер турар. Республиканың өңүт металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксы комбинаттың ажилчылары болгаш инженер-техниктиң ажилдакчылары, чуртун бүүгү металлургия-была бир демей, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш кабар-бай чарышка кириштирер, багай өскө түңкөлдөриң чеди ап турар.

Хову-Аксының металлургия комбинатының бүүгү ажил-ишчилериниң боттарының байырламы канам көргүзүлгелеринг уткаашың «Шыңгыч» помпучуларында сонуургаларын бистид корреспондент-вис «Тыва кобальт» комбинаттың директору Альберт Иванов Бажыда дээш. Оң бөксө чугаалаан болза:

— Хову-Аксы комбинат чуртта амык бүүдүрүлгелерин бирээң. Оң бир онзагы чүүдү болза, боауун бүүдүрүлгө технологиязының азы тодаралып чугаалаарга, өңүт металлургияны, концентратын рудадан ылап алырының талазы-биле чүгдө бистин чуртта эвес, харын бүүгү делегелемде бүүдүрүлгелерге демей-жешес онзагы комбинат болур.

Комбинатты ажилдага кирген соңда, ылаңгыла 1970-71 чылдар бистин ажилымыска өң харысалгалык болгаш чымыштыг чылдар болган. Ичкан бүүгү механизирини эдиктерин, таарымчалыг алыры, төлөвлөл схемаларын бүүдүрүп оорту ажилдап гезээри дээш оң-да өскө айтырларын иштээр-лээри бисте белеткел турган. Инженер-техниктиң оларан айтырларын бистин специалистерине Монгуш, Бүрү-оол, Самойленко болгаш оң-да өскөлдөр чүгдө чедишикин иштээр-лээри эвес, харын айа боттарының бедик медресежил, чогаалык чөрун көргүскенер. Оң дараазында чылдарда рудага

мир профилдерин бүүдүрүп эзелен. Ыдыг белеткелди ажилдап чорук машина туралы савал ап турган кезе-дуг үлөтүрүлгө улуг ажыкты бээр, металлды ажилдарының коэффициентин кыш катан уладар, ассектерин кыдырлың технологияны бедик үлүңүр, металл кезер станоктарын паргык база бүүдүрүлгө шөлдөр эвээр, күш-ажылды бүүдүрүлгө болгаш бүүдүрүлгө култураны бедик, кезер инструментиниң чарыгалды эвээр.

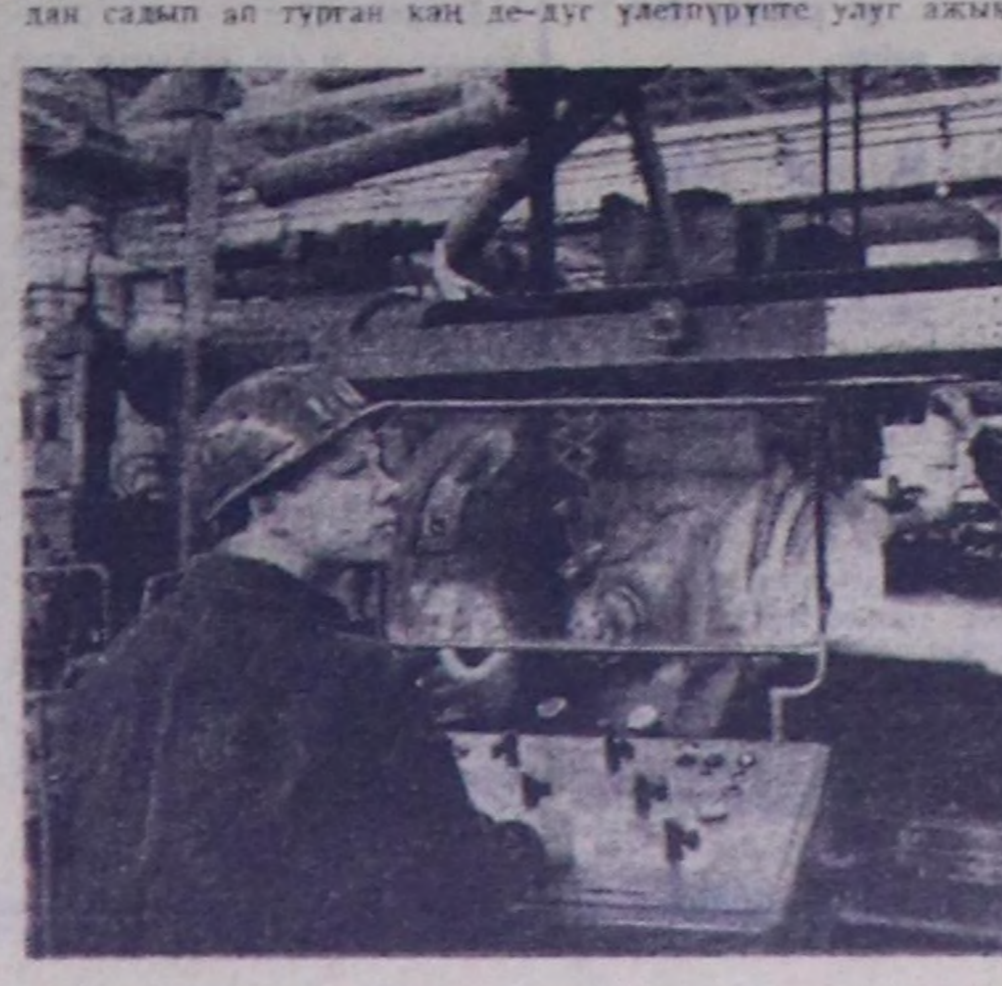
Оң кылдарың амгы үдө массалык-биле бүүдүрүп эзелен.

Яны-бүрү 260 кылыгларын ам кылып турар. Оларны чуртун 170 бүүдүрүлгө чөрудүп эзелен.

Ол чугула кылыгларын чогаалган болгаш бүүдүрүлгө иштээр-лээри Инженер-техниктерин улуг бүүдүрүлгө чылда, эртем болгаш техника талазы-биле ССР-нің Күрүне шаңгалына кирери-биле саналган.

ЧУРУКТА: кан кылыглар кымыр текст. Оператор А. Тенехов (солгай талада) болгаш чөмөк бригаданың З. Зиганоров амык үзүңдө.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИН фотогу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

„СОЮЗ-14“ КОРАБЛЬДИН ЭКИПАЖЫ ЧЕРДЕ ДҮЖҮП КЕЛГЕН, „САЛЮТ-3“ СТАНЦИЯ УЖУДУШКУНУ УРГУЛУЧУЛЕП ТУРАР СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

1974 чылдын июль 19-та, Москваның-биле 15 шак 21 минута турда «Салют-3» деп орбитада эртем станциязынга өң беш хонуктун шынчилеп программазын күүсеткен соңда космонавтылар эштер П. Р. Попович болгаш Ю. П. Артюхин олар Черге дүжүп бадый келген. Черге дүжүп бадар аппарат Совет Эвилелинин девишээрине баш удуур көргөн районга, Джеказган хөрсүннүң мурунку-чөм талазында 140 км черге хонупкан.

Ужуп турар «Салют-3» станцияга планнаан программаның делүүзү-биле күүсеткен, космонавтылар «Союз-14» деп транспорт кораблин Черге бадарыңа белеткел гезелен. Корабль-дин дүжүп бадар аппаратын эртем-шынчилери ылаңган материалдарны, фото-кино тырттырган кассеталарны, бөрт журналдарын дамыгалаан.

Космонавтылар корабльче көже береш, иштимиң кой-лаз-ты хагган. Ол кой-лаз корабль-биле орбита станциязын ту-душтуруп турган. Космонавтылар «Союз-14» транспорт ко-раблынга амылдар черлеринге олурупкан.

Москваның-биле 12 шак 3 минута турда «Союз-14» ко-рабль болгаш «Салют-3» станция бөт-бөдүндан азылы бер-ген болгаш ужудушкуну аңгы-аңгы байдалга эрттирген. Черге дүжүп бадарын ботталдыраары-биле транспорт ко-раблының шимчедир тургузуун төмөстөп эгезен. Шимчедир-

чи доктап бөзгө, корабльдин бадар аппараты аңгылыны берген болгаш санап маан хонор черинге хонупкан.

Хонупкан черге зичи шынчиликниң кылып көзгө, эш-тер Павел Романович Поповичниң болгаш Юрий Петрович Артюхинниң космоска ужудушкуну ылаңган талазы-биле на-дының байдалы эки болган.

Орбитада «Салют-3» станцияның болгаш «Союз-14» транспорт кораблының кады ужудушкунун үзүңдө эртем-техниктиг шынчилелер программаның чедишикинниң док-сан.

Эртем талазы-биле алган медалдарың амылап база өөр-нип көрүп турар.

Ужудушкунуң бүүгү дүргүзүндө «Союз-14» корабль болгаш «Салют-3» станция-ның харысалың Черде коман-да-хемчээштин комплекзи, өң иштине Совет Эвилелинин девишээрине хемчээштин пункттары, ССР-нің Эртемнөр академиязының «Космонавт Юрий Гагарин», «Космонавт Владимир Комаров», «Негестров», «Моржевец» деп эртем-шынчилел сүдөөлөр идегелди хандырап турган. Ол сүдөө-лар Атлант океанын девишээрине туруп турар. «Салют-3» станция боауун ужудушкуну автоматтыг режим-биле уламчылап турар.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

ПКАП Төп Комитетиниң, ПУР-нун Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлели-нин чылазын бугаар СЭКП ТК-нын Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Польшаның тургузулганын 30 чыл оюң-

ВАРШАВАЖЕ ЧОРУПКАНЫ

К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чорупкан. Симферополь аэропортунга эш Л. И. Брежнев Украина-ның КП-ның Крым обкомунун бирги секретары Н. К. Каряченко, Крым облукүсүмүнүн

даргазы Т. И. Чеходуров, об-ком бюрозунун кижигүнери, партия хооромкарының болгаш райкомнарның өскө-даа партия болгаш совет удуруткучу ажилдакчылар үзүң.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВ ВАРШАВАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

ВАРШАВА, июль 19. (СЭТА-ның тускай корр.). Байрлал ишчи кирген Варшаваның чөмү Польшаның Каттышкан Ажилчы парти-зының Төп Комитетиниң, ПУР-нун Күрүне Чөвүлели-нин чылазын бугаар Польшаның тургузулганын 30 чылга тураскаган байр-лалга киржери-биле июль че-де берген, СЭКП ТК-нын

Чингине секретары эш Л. И. Брежнев улуг өөрүшкү, чү-рөктин хамыдалы амык-ду-малыкы өзү-биле ол хүн у-ткуп алган.

Ниймисилалдын аэропорту Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиказын күрүне тургарты-биле, польша болгаш орус амылдарда бичээч өскөстөр транспортчулары биле шимчези турган. Ужу-душкуну шөлүгө ПУР-нун

чөмөшкү күштериниң үш хө-ририниң хүндөүлө тагымалы чыксагай.

Самөйттан дүжүп орда, эш Л. И. Брежневти ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Грек, ПУР-нун Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Г. Яблоновский, ПУР-нун Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Яроше-вич олар уткуп алган.

Аэропортта эш Л. И. Бреж-невти ПКАП ТК-ның Полит-бюро кижигүнери болгаш ке-жигүнери, кандидаттар, ПКАП ТК-нын секретарылар, Күрүне Чөвүлелиниң ке-жигүнери, политиктиг партия-ларны, чоңуң маңгыс эң фронтунуң хей-шынты ор-ганизасталарының удуруткучу-лары уткуп алган. Оларны ар-зынга ССР-нин Польшада алыны С. А. Пилатович, со-вет элчи чериниң ажилдак-чылары база турган.

Плоертер эш Л. И. Бреж-невке болгаш улусу Польша-нын удуруткучулары кызыл чөмөштерин тывыскан.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиказын күрүне тамгыларын күүсеткен. Эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Грек польша дайы-маларының өскө-даа партия аэропортуга чылаңган ажилчы чоронорында чеде берген. Варша-ваның чурттагычы СЭКП ТК-нын Чингине секретары болгаш ПКАП ТК-нын Бирги секретары амык чыксаашкы-ны болгаш найралдын кы-лыгы-биле уткаан.

Эштер Л. И. Брежнев бол-гаш Э. Грек амык машинага олурупкан.

Мотоциклчилерин хүндүтүп тарымалыңа үдөгөң маши-налар доорайже чорупкан.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиказын күрүне тамгыларын база «Ин-тернационалдык» күсеткен. Венетарың салып турар үдө болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тары Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

Тураскаалды мураңгы хүн-дүдүт тагымалы чыксагай болгаш Совет Эвилелиниң ба-ва Польша Улус Респуб-

каның күрүне тамгыларын күү-сеткен. Ол-да хүн фашист элек-келерде Польшаның хостаар дээш боттарының амы-тымал болгаш совет дайышчыларын көр-мазобөйлөгөн чөраи. Эш маарыштык чөру дээш болу-ун амылдарың берген Бил-динес солдаттың хөрсүн тур-гускаан.

Патриоттарын тураскаа-лынга СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев че-диң келген. Билдинес солда-тың хөрсүнү ол чөмөшкү сал-ган. «Польшаның хостаалганы болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тар Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

Тураскаалды мураңгы хүн-дүдүт тагымалы чыксагай болгаш Совет Эвилелиниң ба-ва Польша Улус Респуб-

каның күрүне тамгыларын күү-сеткен. Ол-да хүн фашист элек-келерде Польшаның хостаар дээш боттарының амы-тымал болгаш совет дайышчыларын көр-мазобөйлөгөн чөраи. Эш маарыштык чөру дээш болу-ун амылдарың берген Бил-динес солдаттың хөрсүн тур-гускаан.

Патриоттарын тураскаа-лынга СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев че-диң келген. Билдинес солда-тың хөрсүнү ол чөмөшкү сал-ган. «Польшаның хостаалганы болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тар Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

Тураскаалды мураңгы хүн-дүдүт тагымалы чыксагай болгаш Совет Эвилелиниң ба-ва Польша Улус Респуб-

каның күрүне тамгыларын күү-сеткен. Ол-да хүн фашист элек-келерде Польшаның хостаар дээш боттарының амы-тымал болгаш совет дайышчыларын көр-мазобөйлөгөн чөраи. Эш маарыштык чөру дээш болу-ун амылдарың берген Бил-динес солдаттың хөрсүн тур-гускаан.

Патриоттарын тураскаа-лынга СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев че-диң келген. Билдинес солда-тың хөрсүнү ол чөмөшкү сал-ган. «Польшаның хостаалганы болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тар Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

Тураскаалды мураңгы хүн-дүдүт тагымалы чыксагай болгаш Совет Эвилелиниң ба-ва Польша Улус Респуб-

каның күрүне тамгыларын күү-сеткен. Ол-да хүн фашист элек-келерде Польшаның хостаар дээш боттарының амы-тымал болгаш совет дайышчыларын көр-мазобөйлөгөн чөраи. Эш маарыштык чөру дээш болу-ун амылдарың берген Бил-динес солдаттың хөрсүн тур-гускаан.

Патриоттарын тураскаа-лынга СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев че-диң келген. Билдинес солда-тың хөрсүнү ол чөмөшкү сал-ган. «Польшаның хостаалганы болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тар Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

Тураскаалды мураңгы хүн-дүдүт тагымалы чыксагай болгаш Совет Эвилелиниң ба-ва Польша Улус Респуб-

каның күрүне тамгыларын күү-сеткен. Ол-да хүн фашист элек-келерде Польшаның хостаар дээш боттарының амы-тымал болгаш совет дайышчыларын көр-мазобөйлөгөн чөраи. Эш маарыштык чөру дээш болу-ун амылдарың берген Бил-динес солдаттың хөрсүн тур-гускаан.

Патриоттарын тураскаа-лынга СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев че-диң келген. Билдинес солда-тың хөрсүнү ол чөмөшкү сал-ган. «Польшаның хостаалганы болгаш хамаарылган чөмөшкү СЭКП ТК-нын Чингине секре-тар Л. И. Брежневтен деп кызыл бөсте бичээң.

БИСТИН ПОЧТАВЫС

Хүн бүтүрүлө почтаны он-он чагаанын делекцияга өткөзүлүп, Тоску беш чылым тоодарына чымында аңгы-аңгы ажал-ажылыра, бугурагылар, фермалар, боткаларга социалисттик чарыктын артыкчылыгына, оор даштын, мөөн соңгоар чарыктын улам маскараларынын аргаларын айтып сумелзун чагааларын ажалын болгон көзө корреспонденттер, солунун номчучулары бижип чыгуу келгенер. Оон ийай мунакчаларын дуржулгазынын, кожа чуртап, ажалмад турарын эки кижилерин тутайлыга бижип туралар. СЭКП-нин XXIV съездинин шийтпирлерин амыраалга боткаларын турары. Совет Тыванын 30 чыл дургузунда бугу тала-биле чечектедилешкенин ол чагааларга долду көргүзүп турар. «1974: беш чылым тоодарыкчы чылым», «Хой ажалы: келер үеги, соругалары», «Суттатыгы шилерин элек дуржут алыны!» «Партиягы амыраал», «Идеология ажалын практикалы», «Социалистик чарыктын ажалын даш ишкан рубрикалар ажалга чүдөлөрүн, бөлүк материалдарын парлап турар бис.

«Тувинская правда» солун улаваз 50 харлаар. Ол чартык чус чыл үенин дургузунда 9000 хире номерин үндүргөн. Оон номер бүтүрүчү чүгө солун ажалдакчылары — журналистерин эмес, оон эи активчи дуалакчылары — ажалын болгон көзө корреспонденттеринин ишпейлиги киржэлгези-биле үндүрүп келген.

Почтаны база катал чаа почтаны өккөлгөн. Чаааназан А. Коваленко хой кыргыздарын дугайында бижээн, малчын Х. Ховалыгынын чуртун тирттырган, чоруткан. СЭКП Овур райкомунун херэеженнер ортузунга ажал чорутар килдизинин эргелекчи У. Дугержаз Маалыр-ие дугайында бижээн. «Комсомолдун хой ажалында киржэлгези» деп эгелет материалды ВЛКСМ Барымын-Хемчик райкомунун бигри секретары С. Маалыр-оолдан алынып. Илгизтүрүм-бугу темаларыг чагааларын санаар болза ыкка хой.

Хүн бүтүрүчү почтамын-биле кээп турар чагаалардын аралында четпестерин илереткен шүтүмчүлөдиг материаллар база бар. Илгизти чор-терде коммунал ажал-агыл, транспорт черлеринин четпес ажалын илереткен чагаалар колдап турар. Парламентин болгон паратынмаан шүтүмчүлөдиг чагааларга хамаарыштыр төмөт алганмын. Байлалы экижиктегин илереткен харылар делекцияга кээп турар. Ол дугайында «Тувинская правда» харылап тур» деп рубрикалар ажалга парлап турарын номчучулар билди.

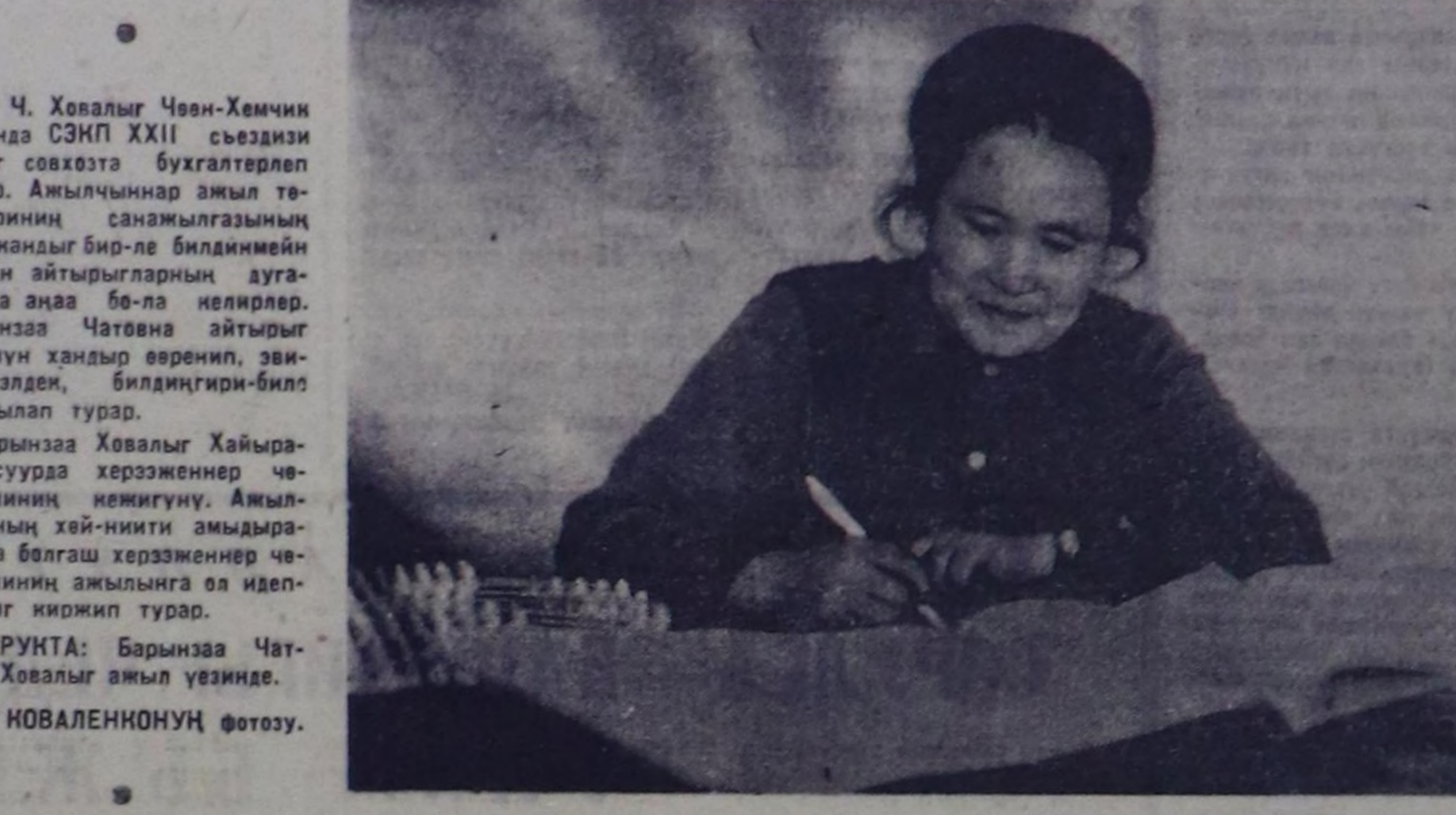
Л. КЕНИН-ЛОПСАН,
солундук чагаа килдизинин эргелекчиси.

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫН 1974 ЧЫЛДЫН БИРГИ ЧАРТЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫ ТҮННӨЛДӨРҮ

Тыва АССР	Хакас авт. обл.	
	1973 чылыгында өтүшкөн үзүмүгү	1973 чылыгында өтүшкөн үзүмүгү
Улетпур	102,5	106,6
Продукция сайгарыламы	103	112
Күш-ажылы бугурукчулугу	103,7	108
Туугу	104	107
Бугу дестерден капитал салышкыны	90,8	124,3
Керээлг ажалдарын кемчели	100,9	103,2
Күш-ажылы бугурукчулугу (5 айларда)	100	103,2
Транспорт	101,9	111,7
Нияти эжиглап транспорту-биле чүкү көрүтүлгези	90	109,6
Амдырал чандырлыгы	101,9	111,7
Чонга ачы-дуза чедирери	92,8	105,5
оон иштинде кедээ черге	98,6	103,1
Садыг	101,8	107,9
Үрүмөктөп садыг барзаан саарыламы	101	107,6

ТЫВА АССР-НИН СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕМИ.

ЧОНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Б. Ч. Ховалыг Чоон-Хемчин районда СЭКП XXII съездин аттыг сохоста бухгалтерлер турар. Амыччынар ажал төлөвиринин санагылазынын ажалында боткаларын дугайында ажал келерлер. Барымын-Хемчик райкомунун бигри секретары С. Маалыр-оолдан алынып. Илгизтүрүм-бугу темаларыг чагааларын санаар болза ыкка хой.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Ажылыч чонун ортузунга организа-массалыг, полиг-кижизилгелиг ажал чорутар 9 агиткватира, хойжу бригадалар болгон фермаларын херэеженнерин 4 бугурун тургуска. Нияти-биле херэеженнер чөвүлели болгон агиткватиралар квартал сайында ажал планын чогаалып, ол планын паркомга баылап, оон күчүлгезин челип ап турар.

Хана парлагамы, коску агитация ажалыч чонун кижизилгелиг улуг салдарыг. «Иени үнү» деп кеза солун, «Билип ала» деп бөлөктөп, «Шивегей» деп шүтүмчүлөдиг хана солун бисте доктаал мал үнүп келген. Оларын кайгызын-ла ажалында чөвүлелдин 7 сесторунун кижигүнерин ишпейлиги киржип турар. Херэеженнер чөвүлели болгон агиткватира бугурунда иелерге, өг-бүлөгө база бичери уругларга хамаарышкан сумелерин, ажал планнардын, оларын социалистик чарыктын кемчелерин толчу, толаргай кылыр бижэеш аскал. Кватиралар айы-биле хана солуннарын, монжатарын болгон «Шоолянн үнү» чоругу үезинде үндүрүп турар.

Херэеженнер чөвүлелин кижигүнерин хойжу бригадаларда, бөлүктөргө, агиткватираларга бижылган. Олар партия, чакыткан политикаын чога таймырылап, үенин негелесинин дүштүрүлүгү, херэеженнер чөвүлелиг кижизилгелиг ажалдарын экижизилгелиг ажалында амыраал-чурталган культуралын улам белдеринге үзүн киноштырып, бугу-ле ажалдарын башкаржып, могаг чок ажалдап турарлар. Илгизтүрүм чөвүлелиг хой-нигитчилерге Александр, Зинаида Монгуштар, Баламаз Ооржа, Зинаида Тулуш, Раиса Ооржа, Куулар Докурма, Сат Бичин, Монгуш Серип даш оон-ла өскелерин хамаарыштырып болур.

Эки турачы, улусу дружинаны кижигүнерин бистен 50 ажал кижип бакалап, агиткватиралар айы-биле дуржумулап турарлар. Олар чонун културалыг даштанамалыг чөп организастанжып, арагачыларга, чалгааларга болгон азырдыкты көөнүктүргө үзүр немеселди чорутуп, ызынамы ажиллап келгенер.

Доктаамал ажал кылбас, арага-арыже сунаугар, уругдарыг кижизилгелигче са-гыш салбас ийи чангыс иелер турган. Оларын-биле чүгө херэеженнер чөвүлелин эмес, кедээ Советтин куусомунга чедир чугаалажып, коску кемчелерин алган соонда байлап экижизилгелиг. Илгизтүрүм чөвүлелин чамалыг турганнар чамалыг турган хой кыргызлазында база бир чамалыгыг бугурулушун херэеженнер чөвүлелин турар ажалында даараныкчылап келген. Чонга ачы-дуза чедиринин 80 рубль, а ооруга кирип алырынын — 200 рубль ай планын ол доктаамал ажал күчүлгезин илгизилгелиг.

Ишлык, чайгы төнар, кистюнер, плателер даш, улуг, бичи эр, херэежен кижилеринин нандыг чагыларын ол күчүлгезин дээр. Чагыччылар дааран хелперин ап тура, өг-бүлөгө мындагы-дыр деп, мастерини адынга чеме кылып көрбөз. «Садыгтыг ишкелчилер формалары хевар келир болгонда, оолдар, уругларын форма хелперин амы үеде суурнуң-даа чурттанчылары, малчынар-даа хой чагып туралды, Тана Хомушувена чугаалады. Мастерге чагылар хой кирип, чагыччыларын саны чыл илгизтүрүм эзүп турар. Суурнуң херэеженнер чөвүлелин ажалында Тана Хомушувена идепкейлиг кирип, бөлүк амыктарын дааранырынга, хеп быжарынга өөрдүп турар.

КӨРГҮЗҮГҮЛЕРИ ЭКИ АЖЫЛЫН ТҮННӨВИШААН

Совет Тыванын үеги чыл оон алдаржыткан социалистик чарыктын өлөтөгө кирген, Монгуш-Тайганын чонун бир деминг ажиллап турар. Тозаралыкчы чылым баштайт чарыгында мал өстүрөйин планын чедикчинин күчүлгезин: мылтыг бола мал — 99,7 хой — 129,1, ошкү — 121,9, чымы — 100,1 хуу болгон. Куртуега мал продуктулары бөлөктөп таланы-биле дүк сазарынын планын 124,2 хуу, ээтти — 102,6 хуу күчүлгезин.

Малдын белик продуктуг болуру өзүнүн эки ажалда хайгаралындан кол хамааржыр, а оон өзүлгези чашталт менди дуржугуру алырынга. Төрүрү чус башка овалынар 82 хуурагыны, 74 биваны, 63 аналды болгон 60 кулууну аналды. Монгуш-Тайганын байданыга хамаарыштыр алырга, ол багай эмес көрүтүр.

Эрткен чылым бо үезинде чус башка оналыштыр сөзөлдөп чус дөрт чедир мал толду алырынга. Төрүрү чус башка овалынар 82 хуурагыны, 74 биваны, 63 аналды болгон 60 кулууну аналды. Монгуш-Тайганын байданыга хамаарыштыр алырга, ол багай эмес көрүтүр.

Эрткен чылым бо үезинде чус башка оналыштыр сөзөлдөп чус дөрт чедир мал толду алырынга. Төрүрү чус башка овалынар 82 хуурагыны, 74 биваны, 63 аналды болгон 60 кулууну аналды. Монгуш-Тайганын байданыга хамаарыштыр алырга, ол багай эмес көрүтүр.

БАШТАЙГЫ БАШКЫМ

«Тувинская правда» солун дөргөн чылардан бээр номчучузу болуп, оон арынар чымык бижэеш чүдөлдөрүн, чогааткан шүдүктөрүн, тыва ылаан оочулаарынын паралап келим. Ол үезинде ыраккы Эми алдын уугурайнын ажалымын, ол бугурулгезе «Алдыңчы» дээр хана солунун редактору турдум.

Марксизм-ленинизм теоретиктиг эртнеринин шийгеткес, пролетаржы интернационализмдин дым — орус дымга ол үезин-не ынакшыл, илчарлаа оон багай билди тургал-ла, «Тувинская правда» ханжымын, оон чыл бугу чыгып, оон солун, амыраалчы чүдөлөрүн билгип ап турган мен. Парлагал чүткүлүг, илгизти орус дымга дүргөн өөргөни, харын бижип турар апарганым бугурулгезе парторганизация селүктер амыраалчы мактаа-лаа чүгө. Ол мен илаан сорук киярген.

Оон бээр үеги чыл ашкан. Өөрдилгемге боттуп дузалаан, билимдин улам белдеринге улуг илгиз берген «Тувинская правда» херек кырында илаан орус дым өөргөнирге мез болбайтгы башкы болган. Ук солун үнелестигинен бээр чартык чус чыл болгон.

Совет парлага кижиге тынар агаар болгон чяр чөм ышкыш херектиг. Амы үеде ол социалистик тургузушунун бугурут чөпсө, коллективтиг агитатор болгон организатор ролун улам белдирген.

В. САГАН-ООЛ.

Бөгүн — Металлург жуну

ИНДУСТРИЯНЫН КАҢӨЗЭЭ

Совет Эвиелинин хой националдыг улуг өг-бүлөсине Тыванын эки тура-биле бакалап киргеннен бээр 30 чыл өбөлгөйи төлөткөп уткуру даш салбырында херэеженнер чөвүлели массалар ортузунга социалистик чарыктын улам калбартып, организа-массалыг кемчелерин ап турар. Херэеженнер 360 ажал кижип сохотуп мал, чөп ажалында болгон ажалы агынын өскө-ла амырамында лаара туттулганар.

Херэеженнер чөвүлелин кижигүнерин 13 кижип. Чөвүлө өмчилер, башкарлар, кедээ ажал-агылын түскэй эртемнигер болгон ишпейлиги илгизтиги, үлгелериг илгизтиги тургусунган. Херэеженнер чөвүлели активке даян, оларын улуг дузарын ап келген. Активчилерин саны чыл келген турум немески, ам 50 ашкан.

Тажу района «Тоора-Кем» совхозун ажал-инжилери тоску беш чылым тоодарыкчы дөртүк чымында боттарынын муноунда салдыган планын оналдаларын чедикчинин күчүлгезин дээр кымыккай ажаллап турар. Совхозтун малчынарын, илгизилери бо чылым бигри чартымында күчүлгезин элт салдыган планын 101,8 хуу, сүттү — 104,4 хуу күчүлгезин. А дүк дузарынын чартык чыл планын ийи катал ачтыган.

Сүттүн нияти саалазын көвүлгези болгон оон күрүнеге салар таланы-биле калбарган социалистик чарыкка Алаас сүт-бараан фермазы тилекчи болуп, эрткен алаа айларда бир илгиз-не ортумалдык 532 литр сүттү сагган. Саанчылардан Ажыма Бол, Светлана Бараан, Татьяна Ко-

«Тувинская правда» солун дөргөн чылардан бээр номчучузу болуп, оон арынар чымык бижэеш чүдөлдөрүн, чогааткан шүдүктөрүн, тыва ылаан оочулаарынын паралап келим. Ол үезинде ыраккы Эми алдын уугурайнын ажалымын, ол бугурулгезе «Алдыңчы» дээр хана солунун редактору турдум.

Марксизм-ленинизм теоретиктиг эртнеринин шийгеткес, пролетаржы интернационализмдин дым — орус дымга ол үезин-не ынакшыл, илчарлаа оон багай билди тургал-ла, «Тувинская правда» ханжымын, оон чыл бугу чыгып, оон солун, амыраалчы чүдөлөрүн билгип ап турган мен. Парлагал чүткүлүг, илгизти орус дымга дүргөн өөргөни, харын бижип турар апарганым бугурулгезе парторганизация селүктер амыраалчы мактаа-лаа чүгө. Ол мен илаан сорук киярген.

Оон бээр үеги чыл ашкан. Өөрдилгемге боттуп дузалаан,

КУШ-АЖЫЛЧЫ КИЖИ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Кызыл-Даг суурнуң бир кулунчунун умжиче үндүр калдып өрүстүсө, илааз Совет мүссомунун даргазы Кокуун-сол Салчаквич машинаны дөнтадыты.

— Бай-Тайга район Советинин депутаты Тана Хомушувенин бажычы бо-ла болгон, дужуваста — аазш, Кудерин дүжүмүдө даштын чугаалап илаан, дөгандап ногаан ыштар үнгөн, өт-сиген, чечетер илгиз-иээн бажычы айтыты.

Хелгезин дүжүм улус бажычы чөкшүлүп өлүрүстө херем эжи амыттыг берди. Оон бажынын дүжөтөг илгиз-иээн, назы дөгү берген херэежен кижип көстүп келгеш, бистин-биле эилек-ээлдек менделештишкан. «Киринер, киринер!» деп чалады. Ажылыни, амыдыралы-биле таныжып чугаалажыр даш келген илгиз Тана Хомушувена Ойдул ол болду.

Ийи өрзөл бажыч. Эг-сеп хей. Ындыг-даа болза оларын турмуштарын таарыштыр, көрүм-чүрүмүг, кирүштүгү кылдыр салган болгон бажыч ишти аныгы, арыг-силги. Эчүн эр ээзи Олар Дамбаевич Ойдул бо улаада бажычында чөк болгон. Ол Кызыл хоорайына амылган мабзаан. Ол Бай-Тайга районуң амырал хандарыга набибандын Кызыл-Даг салбырда пунктузунун даараныкчызы. 21 чыл иштинде даараныкчылап келген. Чонга ачы-дуза чедиринин 80 рубль, а ооруга кирип алырынын — 200 рубль ай планын ол доктаамал ажал күчүлгезин илгизилгелиг.

Ишлык, чайгы төнар, кистюнер, плателер даш, улуг, бичи эр, херэежен кижилеринин нандыг чагыларын ол күчүлгезин дээр. Чагыччылар дааран хелперин ап тура, өг-бүлөгө мындагы-дыр деп, мастерини адынга чеме кылып көрбөз. «Садыгтыг ишкелчилер формалары хевар келир болгонда, оолдар, уругларын форма хелперин амы үеде суурнуң-даа чурттанчылары, малчынар-даа хой чагып туралды, Тана Хомушувена чугаалады. Мастерге чагылар хей кирип, чагыччыларын саны чыл илгизтүрүм эзүп турар. Суурнуң херэеженнер чөвүлелин ажалында Тана Хомушувена идепкейлиг кирип, бөлүк амыктарын дааранырынга, хеп быжарынга өөрдүп турар.

Ур чылдарда олар ажиллап илгиз, ам кайгы-даа пенсионер, Ойдултарын куш-ажылчы ооруу, културалуг чагай амыраалы өскелерге үлгелериг. Тана Хомушувена пенсионерге үне берзе-даа, бодунуң ынан амылын мабзаан. Ол Бай-Тайга районуң амырал хандарыга набибандын Кызыл-Даг салбырда пунктузунун даараныкчызы. 21 чыл иштинде даараныкчылап келген. Чонга ачы-дуза чедиринин 80 рубль, а ооруга кирип алырынын — 200 рубль ай планын ол доктаамал ажал күчүлгезин илгизилгелиг.

Ишлык, чайгы төнар, кистюнер, плателер даш, улуг, бичи эр, херэежен кижилеринин нандыг чагыларын ол күчүлгезин дээр. Чагыччылар дааран хелперин ап тура, өг-бүлөгө мындагы-дыр деп, мастерини адынга чеме кылып көрбөз. «Садыгтыг ишкелчилер формалары хевар келир болгонда, оолдар, уругларын форма хелперин амы үеде суурнуң-даа чурттанчылары, малчынар-даа хой чагып туралды, Тана Хомушувена чугаалады. Мастерге чагылар хей кирип, чагыччыларын саны чыл илгизтүрүм эзүп турар. Суурнуң херэеженнер чөвүлелин ажалында Тана Хомушувена идепкейлиг кирип, бөлүк амыктарын дааранырынга, хеп быжарынга өөрдүп турар.

О. ЧУДЕШ, херэеженнер чөвүлелин даргазы.

Совет Тыванын үеги чыл оон алдаржыткан социалистик чарыктын өлөтөгө кирген, Монгуш-Тайганын чонун бир деминг ажиллап турар. Тозаралыкчы чылым баштайт чарыгында мал өстүрөйин планын чедикчинин күчүлгезин: мылтыг бола мал — 99,7 хой — 129,1, ошкү — 121,9, чымы — 100,1 хуу болгон. Куртуега мал продуктулары бөлөктөп таланы-биле дүк сазарынын планын 124,2 хуу, ээтти — 102,6 хуу күчүлгезин.

Малдын белик продуктуг болуру өзүнүн эки ажалда хайгаралындан кол хамааржыр, а оон өзүлгези чашталт менди дуржугуру алырынга. Төрүрү чус башка овалынар 82 хуурагыны, 74 биваны, 63 аналды болгон 60 кулууну аналды. Монгуш-Тайганын байданыга хамаарыштыр алырга, ол багай эмес көрүтүр.

Эрткен чылым бо үезинде чус башка оналыштыр сөзөлдөп чус дөрт чедир мал толду алырынга. Төрүрү чус башка овалынар 82 хуурагыны, 74 биваны, 63 аналды болгон 60 кулууну аналды. Монгуш-Тайганын байданыга хамаарыштыр алырга, ол багай эмес көрүтүр.

Бүдүрүгө коллективтеринден районун харылаа белири (малчынын Салчак Марта, профком даргазы Николай Самбуу) муракчы болгон.

Нылып турар ажалында аңгыда Тана Хомушувена чонун оон району Советинин депутатынга депшидил каан бүдүрүлгезин сагыш-сеткилинден хандыртып чорур. Ол сессияларга өлүрүшканы, санал-оналынын берип, сонгучулар мурунуга өткөдүн дөнтаамал кылып турар. Сонгучуларын чагыларын күчүлгезин даш илгиз-иээн бажычы айтырылгар үзүн үстүкү оорганарга илгизилер. Депутатка депшидил үндүргөн өкүргүндө сонгучулар ур чылда амылгатынмай турган кудуктуң йалпалт септелгезин кылдыртып бээрин дилээ. Тана Хомушувена кедээ Совет-биле чугаалажып турган, сонгучуларын ол чымын ыксы хуусаада күчүлгезин. Сезонуг амылар үезинде суурга стелова тургузарын салбырын амылчынар негези. Ол база-ла күчүлгезин. Депутат кижиги киришес ажалы чок. Суур чагайжыдылганын, бугу-нигитинин ортумач өөрдилгезин боттандырынын, херэеженнер чөвүлелин ажалында Тана Хомушувена идепкейлиг кирип турар.

Б. БАРА.

Луначарский болгаш совет литература

ЧАА НОМ

«Художественная литература» деп ном үндүрөр, чер чокта чаа Н. А. Трифоновтун «А. В. Луначарский болгаш совет литература» деп ному паралаан. Ол болза чырыктын кышын баштайгы улуу комиссардын төрүттүгөн хүнүнүн бээр 100 чыл өмүрү (ону келер чылым демгелээр) чооктулап оорум-биле холбаштыр Луначарскийни ачыл-чорудулгазына болгаш артырып каап чүдөлөрүнө турсааткан номпарын бирээни болат.

Анатолей Васильевич Луначарский кайгамчык, язы-бүрү салым-чаанылгы кичи чоран. Күрүнгөн кыска ачыла-дакчык, ачык социалисттик күрүнгө чырыктын кышын баштайгы улуу комиссар болушсаан, ол совет культураны тургузушкунга үнелеттинмес салышкынын кырып, болуп чечер-мерген оратор, чидик сөзүгү биликтет, литератураны салымчы критик, ханы билгилеринг теоретик кылдыр көргүсөн.

Бүгү амырал-чурталгазын тургузууда Луначарский чечен чогаал-биле ооза холбоалык чоран. Ол болуп уран салымчы драматург болушсаан, ачык совет литературанын башкарыгына болгаш сайыралыгына, оон чартыкчы утказын теория талазы-биле

үндөлөрүнө, кол онза чүү-лөрүн тып, илердеринге хей ачылы кылган. Луначарскийни бо талазы-биле үзө-болза В. И. Ленинни пролетар культуразынын дугайына ителарынын шуут салдары-биле хевирленген. Бритик-коммунист амгы чус чылым эгесинге-ле чаа уран чүүлү улуучу уран чүү кылдыр, революцияга бараан болушсаан, көчүт улуг кижизилдикти болду ойнап турар уран чүү кылдыр көрүп турган. Сөөлүрелер Луначарский ол уран чүүлүгү мурнуга үш кол сөрүлганы иши үндүргөн. Номза оларны кыска болгаш тодазы-биле айткым: «эриг дегелейи хайра чокка, кычылдып шүгүчүлээрин кабар-тыр, демеселчини сагын-болалын ажытыпсаан, чаа дегелей дөш пролетарий демселдин толдогуй чүүрүн бээр, алак сөөлүгү, ол чаа дегелей уке боларат ора келер уке акылаарына дузаалар ужураду».

Эриг болгаш чаа культураны уду-депир харылаалымын дугайында Ленинни болгаш Луначарскийни хөгжүткени, чүүгү, принципалдыг уду-дузалыг болган. Ол өргөн үдөрүн депшигелден уран чүүлүн белин-биле үндөп, чаа культураны тургузарла, ону ажыгаар дегел деп бижип чоран. Литература

дугайы чугаалааш, ол мында-дегелден: «Кымдан-да терминни иди үндүргөн. Номун авторуну бижип турары-биле алырга, ол термин «оон соонда чээрби беш чыл өркөндө тыныштан, социалисттик уран чүүлүн уран-чечен методуну сурагалы толаралыганын баштайгы хеври шыккан болган». Сөөлүрелер Луначарский социалисттик реализмин литературанын кол чыгалыг демектери бола оон белик илейин, партийлик, дайынчы халдыгы угуу, диалектикалык, амыралдын революстут чартылгаларын, чуртун хөгжүдөзүндө үндө-эскерилешкенини болгаш чаа кижини хевирлет-тинип турарын көргүзөригче утказын кышын болуп деп саяап чоран.

Мичаарга классиктерден өрөөрүнө, оларын чедип-киннерин, чогаалчы арга-ларын ажыгаарыгче кыйгыр-бышаан, Луначарский чүгө чангыс белик болгаш буаныг соорулган: чаа литератураны, чаа уран чүүлү, чаа культураны тургузарын көрүп чоран. «Бис эриг культураны үнөр бис. Бис эриг культураны ажыгал турар бис. Ич-чала-лаа бис чаа культураны тургузуу турар бис» деп бижээн.

Хей саныг чүүдөргө болгаш чугааларына ол уруг чогаал бугуу-бодууну у-чаламын төдү, социалисттик у-чала болуп уран чүүгө то-да көрүтүп шылар, эвээш дөш кайгамчык чогаал-чынын бээр деп, кыш-даа дегелден чоран. Оон шынын амырал балыткаан.

Луначарский 1906 чыла-ла «пролетарий реализм» деп терминни иди үндүргөн. Номун авторуну бижип турары-биле алырга, ол термин «оон соонда чээрби беш чыл өркөндө тыныштан, социалисттик уран чүүлүн уран-чечен методуну сурагалы толаралыганын баштайгы хеври шыккан болган». Сөөлүрелер Луначарский социалисттик реализмин литературанын кол чыгалыг демектери бола оон белик илейин, партийлик, дайынчы халдыгы угуу, диалектикалык, амыралдын революстут чартылгаларын, чуртун хөгжүдөзүндө үндө-эскерилешкенини болгаш чаа кижини хевирлет-тинип турарын көргүзөригче утказын кышын болуп деп саяап чоран.

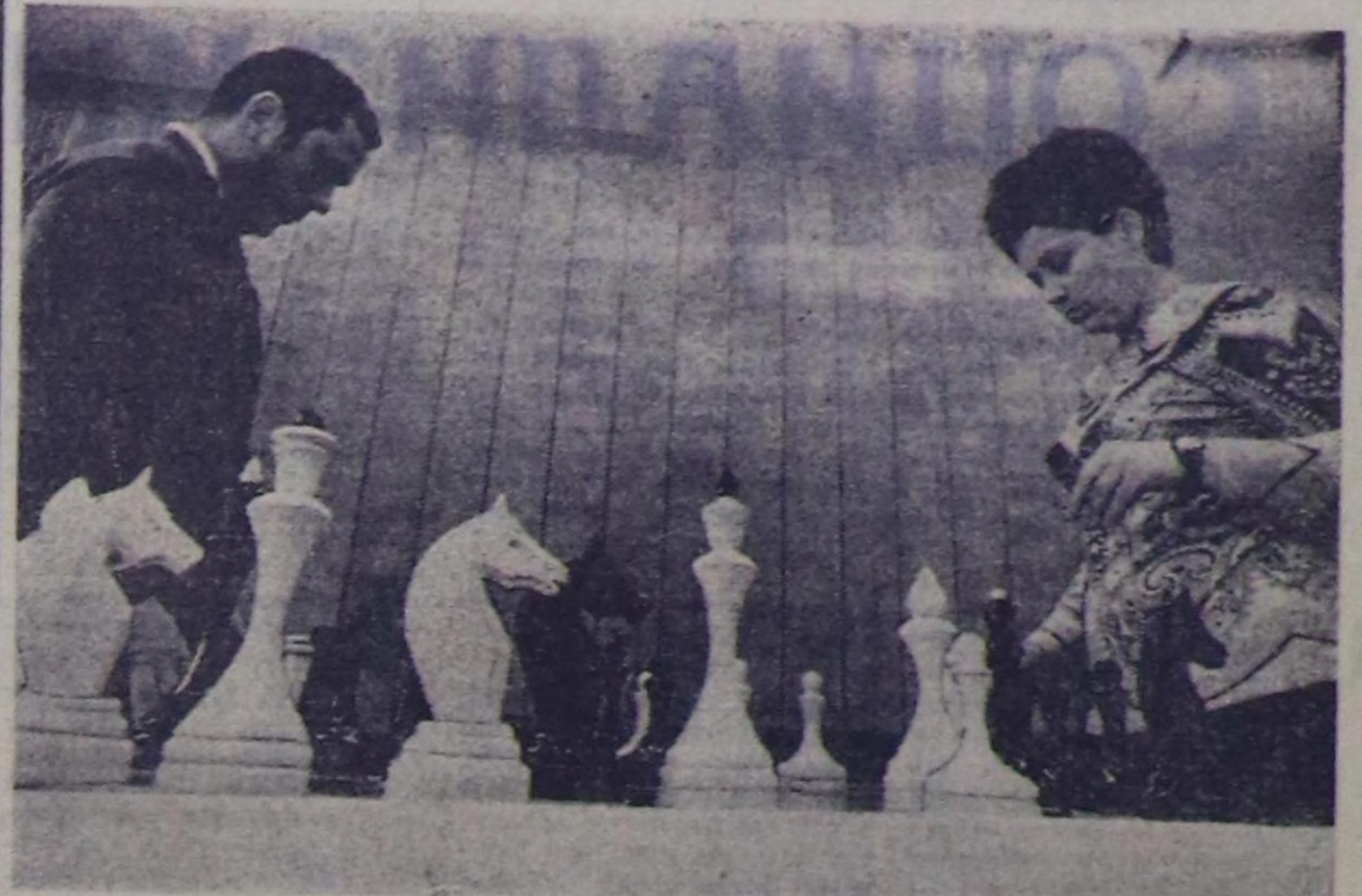
Мичаарга классиктерден өрөөрүнө, оларын чедип-киннерин, чогаалчы арга-ларын ажыгаарыгче кыйгыр-бышаан, Луначарский чүгө чангыс белик болгаш буаныг соорулган: чаа литератураны, чаа уран чүүлү, чаа культураны тургузарын көрүп чоран. «Бис эриг культураны үнөр бис. Бис эриг культураны ажыгал турар бис. Ич-чала-лаа бис чаа культураны тургузуу турар бис» деп бижээн.

Хей саныг чүүдөргө болгаш чугааларына ол уруг чогаал бугуу-бодууну у-чаламын төдү, социалисттик у-чала болуп уран чүүгө то-да көрүтүп шылар, эвээш дөш кайгамчык чогаал-чынын бээр деп, кыш-даа дегелден чоран. Оон шынын амырал балыткаан.

бидир, өлөөн каш лаштыкы дыларга хөгүт чугаалар кичи чоран. Луначарский совет литература, совет культура биле лаштыкы дегелейин ара-зынга харылаа туулукчууну ролон ойнап чоран. Оон ачыл-чорудулгазына ол чугула халыкы номза база көргүсөн. Ромен Роллан мыныг дайгамтык сөстөрү чугаалаан: Барыш чүккө, Луначарский дөргө совет болаан болгаш уран чүүлүн бүгүгө хундулуг эленин бооп чоран.

«Луначарский бодуну бугу ачыл-чорудулгазы-биле уран чүүлүн база революциянын аразында дикт көрүтүп чоран. Ол уран чүүлү, оон тургузуучуларын болгаш эдиктерин революциягө, революцияны иденкелгиде мерделдин социал чогаалдыгже олунган улуу массаларын уран чүүгө чооктулалып турган» деп, автор номун түн-пел кезеңге бижээн.

Олег ДОБРОВОЛЬСКИЙ, филология эртемнеринин манаазаы (ПМА).

ССРЭ-ин удуучу-космонавты П. Р. Попович кадай Марина-биле шыдыраа ойнап турары. А. ПУШКАРЕВТУН ФОТОУ. (СЭТА-ның фотохроникасы).

Сонуургактарга ТАЙГАНЫҢ ХӨГЖҮМ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫ

Боду чорур күчүлүг эскалатор эриг-биле өргөлөп, ич-чала кийинчелер Адександр Нуров хөмүр-дашты самосвал дүрүлүгө урар дөш белектерин берген. Ич-чала-лаа эден-сипгенден шыкчел-дырт-таш-даа кылымай барган. Дөш күлү буур турган. Тайганын чаран аны бажын хайгыртып алган. бир-ле чүгө талаан дынаан турган. Ачылдып турар механиктерини дээжи-даа, эриг турар самосвалдарын шык-шимөө-ны-лаа ону хөйтүспөн. Ан дөңгөш шыкчел-даа динөөн. Эскалатор кабинанын радиоприемниктен дынаралып турар музыканы буур дынарал турар ол-дур деп чылын мана-ниет аскерин билин каан.

Ийн хун эртен сөөдүндө эскалаторун чанынга ол-ла буур буланын элетип алган, чедип келгени оон-да артык эденгит болган. Ийни бай-далы-биле ап сөөрге, музык буланын база таарышкан дөш. Ол буур биле булан музыка лындар дөш эскалаторга үргүлүч чедип кезип турар апарган.

Е. ПАСТУШЕННО, (СЭТА-ның корр.).

М. ЧИМБЕРГЕНОВ, (СЭТА-ның корр.).

АНАА ЭВЕС ФЕРМА

Улуг бассейнерде—өңүт суг. Бир бассейнерде кымыл, өскөдеринде сарыг суг бар. Нукустун өстөр азовуна үнелит балыктарын үргүлө-ринге керек дикт чешитерди —бичи хелсик расчылаштарын өстүрүп турар. Ол расчылаштар сугун өң кир булук турар: сугун сартегия салып—кымыл өңүт, «афани магна»—сарыг өңүт болду-руттар. Бассейнерини өңөгө-чиг хелсик ачытанын ажал өстүрери мындыг амыр, белек эвес: сугун дүзүтүн

хемчөөлү шыгымы сагыр, оларны селитра, хлорезла, чед арозжалар-биле чектерер. Ич-чала-лаа «белен продукцияны» бичи оостраарга берип-терге, бүтү үнгөн чарыдаалар каап дедир элтигин келдир. Нукуста организастатилги чаа бүтүрүлгө терп Узбекистанын бугу балык ажал-агыларын хандарып шылар.

М. ЧИМБЕРГЕНОВ, (СЭТА-ның корр.).

Нукус, Каракалпак АССР.

АК ӨҢҮГ КӨК-КАТ

Арга-арыгын көк-кадыч чыпай чоран кижилер оон оон ак-көк болуп деп чүвени аки билдир. Марий Автономнун Республикасынын дайысылаан-даа ирак өвөсте арга-арыглар-дан ирак өвөсте кылгаар ак өңүт көк-кат бар. Ол каттар аажок улуг болгаш көпчүг чигиринг аманыг. Оон бүтүрө-ря база бир ялаш—шала шөй-бексимжөр болгаш сарыгамаар өңүт. Тус черини ол чаа үң-жүн марий эртемденер аажок соңууртап турар.

В. АЛЕНСЕВ, (СЭТА-ның корр.). Йошкар-Ола.

РАЙОНУҢ БАШТААР ЧЕРИ.

Улуг-Хем районунга доктаамал ажыдаары-биле дараазында кадрлар дүргөн хереглеттинип турар: Баян-Кол суурга ажыдаар 2 кижини составтыг салдыжылар бригадазы. Көк-Чыраа суурга ажыдаар салдыжылар бри-гадазы. Чаа Шагаан-Арыгнын столовазынга ажыдаар мергежилдик поварлар. Квартира-биле оларны хандарар. Ажыдаар күзөлдигер дараазында адрес-биле харылаажыр: Шагаан-Арыг хоорай, райпо, теле-фон № 91-306.

«НАЙЫРАЛ»: «Озурчүт бидилгилер» 10.00, «Чараш дра-туунуң ужураалары» 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Сигурчак» 11.30, 13.10, «Шуабустун чач-чалары ала көрүрүлгө» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: Кичиномылы 9.10, 12.25, «Чаа урук» 10.40, 13.55, 15.40, «Кара ук» 19.15, «Орус шөл» 17.25, 21.00 шак-тарда. «ВОСТОК»: «Чалым назым» 13.00, «Ойнар-кыс» (2 серия-лары) 14.30, 17.10, 20.00 шак-тарда. «ЧАНГЫ КИНОТЕАТР»: «Чараш-кара» 15.30, «Пав Воктун кулаалары» 17.00, 18.40, 20.30 шактарда. «ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хар казми» 12.00, «Алматык шуурганда» 18.00, 20.00 шактарда.

«НАЙЫРАЛ»: «Доктор Ка-лениннованын хун бүтүрү» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Соңда жа-раф» 15.00, «Кара ук» 18.40, 18.35, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: «Сарыг чемо-лоханын ужураалары» 10.15, 13.35, «Моабит кыдыралык» 11.45, 15.15, «Чараш дра-туунуң ужураалары» 17.05, 18.55, 21.15 шактарда. «ВОСТОК»: Кичиномылы 12.00, «Кымыла агарт» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда. «ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Пав Воктун ку-лаалары» 18.00, 20.00 шактарда.

Тамара Николаевна Төвуга Улуг-Хем районунуң Шагаан-Арыг ортумак шолаланын 1971 чылда тыыскаан дугаары А-371186 аттестадын күш чөп деп санаар.

Кызыл хоорай чурттуг, 5 класс доксан пионер Өнер-оол чайгы дышталыггазын ыраң Төмүдө минижил чойлаанга эрттирген. Анда ачанын өңүнү Бараан Самбуевичинин өг-бүлөз-биле, чайлаага урулар — Хунай-оол, Сергей, Нурзат, Оля, Зина суглар-биле тамыжып, тайга чурттуг кижилерини амыл-амыдыралын көрүп, оота боду кирижи, хей солуң чүүдөрүн билди алган. Ол дугайын башны МОНГУШ ЗРГЕЛТИК «Өдүгөндө тур-лаг» деп тоожуудан номчуп болур. Оон чандык эгелерин номчунчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Чараш мал

де адыр кижизилер сен ийин. Берт-бөкөл сын-тайга-лаа, улуг харга-лаа, малгаш-тулаа-га болгаш суг-чарга-лаа тура дүжүп болбас, алдыкы, шы-рак, малалыг мал-ла болгай. Кижини чер-черинге мунуп чорудуга, ак сагыштын муну-най дегелер. Кыны-биле бал-дылап багалаш, өтканын каарга, кыш-даа хонугтарга ооп ырабас, олаага-ла эезин манай өттөп турар. Мен ийлерин улам чоогун-дан улам үлүг соңуугал-биле көрүп-ле, магаал-ла көрүп үтө мен, Өгөшөр лег бижыг, узун бутталыг, куузаан лег кыландыжып турар сүкү ук-тедиг, доюг кара парактар-дын хачылаан турар узун кулакчалыг, ак шышак ак тандалыг мал-ла болду. Бажын каастаан шыргай

дүрөн мыймыл дээрге мунган кижини арнын бели дугай боор, ушкан хыттын улуг дайылар-ла. Ам билип турарымга, ий-лер эр, кызынын, хар-лазы-нынны дайы-биле түс-түс ат-таралы боор чүве-дир. Кыс ийлерини — мындылар чары дээр: буталары — эдер-лер дээр. Чаш оолдарын бы-заалар дээримге, айналар дээр чүве деп. Хунай-оол айткан берген. Ол хирезинде мынды-ларын эмгилерини дошуну-рун ошкуну деп ийи эвес, а ийек шыккан дөрт боду чөдү. Эчки чымчак, садынтары аажок болду. Хунай-оол баа-дынын поган астаан түзүп алган, бедик кара-ой ленин саап тур, а улуг үзүс дискөктөдир озуруп ал-ган саар болду. Мен үлүг-лаа, бичи-лаа ийлерге көргөш, үгүлүч-ле «ири» деп-ле турарымга, оолдар куулу-рун каар, а Оля биле Зина бир каап динишап, баары каткы-же каттыганар: — Айнаже көрүп алган.

Чарыларын көрүчү-ла му-чкысаан, ич-чала-лаа мун-майи түлүм. Инда чылдаган-нар баа. Бизде, дөрт хонуг-та улаштыр алу чакымактал келгенимден ийи бичүм, ка-

«ири» хөр! Амай оол-дур. Хи-хи-хи! Сөөлүгө боду турарымга үчүлүгүн мен каттыжып турарымга хелсик-лаа бол, кат-тырчыгы чүве бар хире бол-ган. Хемик улугуна кылдыр чыккелеп болаарга, бызааны-лаа көргөш, ийек-ле дээр, шы-мын-лаа, буганы-лаа көргөш, ийек-ле дээр кижизилтип келсе, доктүк көчүт ийишап. Мен тураларын мунуңга дегелейи катан көргөсөм дөш, шырайы-ла турган мен: анай, мынды, чары, эдер дээрин долаан-ла билип алдым. Бир-ле эртен шала үлүг апарылаан шык ийлер ала келгенине ойда өттөп чоранып көргөш, көчүт көр-үңүрү кижини бөлүсөзүсүз кү-лөм-биле оолдарын мунуңу кы-гырып-ла дүжүдүм: — Дөш база хей айналар чор. Арай үлүг айналар-ды! Хары-лаа дегин Оля биле Зина шала ирак турган, ды-налавин бирак болбас ийиле. Оон башка баа-лаа кыжырып өгөзөдөр ийи. — Айналар эвес — дөш, Ху-

Калар - Чары

рактар деп, зарышкылыг тур-ду. Ийи, чарыдаан болум база сөстүп турган мен. Моон айналаа, бо көпчүт амытан кижини шырын, теп кааптар ийишап. Бир эртен Хунай-оолдун чедирин келген чарызын баглап чыгырдым, ол мени холу-биле калкан депер каан! Чагымны сивиле шаап баа-рышкан. Хайлыг, аалдын ха-мык үлүгү база көрүп турган инес селер бе. Чагы кырылган черге күш-пес, шапкылажып-ла чорчу-йи чүт—Оля биле Зина мени эмин эрттир шоотулар. Алаа сөөлүгө мынча иш-тилер се: — Чары атаанче бажын су-

МООЛ ӨҢҮКТЕР ТЫВАДА

Моол Арат Республиканын Баян-Өлгү аймачтык бөлүк спортчулары болгаш аймач-тын хөгжүм-шин театрынын артистери бистин республика-да алаап чедип келген. Де-легацияны партиянын аймак комитетинин лектору Ш. Бол-дой биле аймачтык спорт ни-тиеленин дөргөзү Ж. Зухай баштап чорур.

Спортчу делегациянын сос-тавында өөлөбөл, баскетбол номандазы, бир эр, бир хө-рөзжөн шыдыраачы бар. Олар Тыыванын спортчулары-биле элзэн каш ш-хуузуунуң ужу-рамыгаларын кылыр. Моол волейболистер Чадаанын спортчулары-биле ойнаш, удуап алганар. Өңкүтер Ак-Довуран, Шагаан-Арыг хо-орайларга база чораннар.

Аңаа баргаш, күш-культура болгаш спорт талазы-биле ар-га-дуржулганын сөлчүп, эш-хуузуунуң ужурамылганын эрттиргенер. Моол артистер дүүн Кызыл-дың культураның болгаш дыш-талыганын Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга концерт иргүскенер.

ШИНИ СОНУУРГААН

Хакас автономнун областын Лермонтов аттыг хөгжүм-шин театрынын артистери гүрүлү чогаалчы Чигаренин «Ханума» деп каттырылгы шыны Тес-Хем район-нун ачыл-шчыларинге көрсүскөн.

Олар «Чураал», «Ак-Эрик» колхозтар-га, Шуурмак, Самагалдай суурлаага бол-

гаш өкө-даа чурттакчылыг тердеге шы-ны үндүргөн. Шин хакас мында болза-даа оон утказын ачылгы чон билип аки, со-нууугал-биле көргөнөр. Артистер бот-таным ролдарын эки күсөткөдөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл 667000. Бизин, Шетипкен-Браченко кулумчүг, бажы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторун 24-63, редакторун-оралакчыларынын 35-24, пропаганда кызматын 23-54, харысалгалыг секретарынын 23-35, партияны амырал кызматын 37-13, культура кызматын 23-54, көзө ачыл-гы кызматын 21-47, лектор кызматын 22-64, чаага калканын 41-27, информция база совет тургузгач кызматын 20-60, бүтгөл-чөкүлүк 31-75, корректорларынын 27-41. Солун калкыбын чаарга 32-74, телефакс болгаш

Касситертин бо кристаллы (ак коргүлүч дайын) 5,7 г дөшкөк. Бо хире зар дөшкөк кристаллар бойдусу кон-С. БЕЛЯВИННИН ФОТОУ, (СЭТА-ның фотохроникасы).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР Глоб 16056. ЧАГЫТ № 507 ТС-00594